

Bránit se před Kafkovým vlivem? Není proč. K čemu však není možno být lhostejný, je šíření kafkovského snobismu západní proveniencie, kterému se u nás věnují s vysoce zasvěceným vzezřením například dva mladí germanisté Dubský a Hrbek (naposlady viz jejich stať v 11. čísle Května). Těmto kafkovským specialistům zatím zřejmě nikdy nepřišlo na mysl, aby uvažovali o společenském kontextu a dosahu oněch vysoce „odborných“ sporů o Kafku na Západě. A také je dosud nenapadlo, aby se aspoň náznakem pokusili o vlastní hodnocení Kafkova složitého zjevu – a dokonce i v souvislosti s českou kulturou a literaturou, jak se o to podnětně pokoušel zemřelý Pavel Eisner.

A Kafkův vliv na dnešní literaturu? Zvláštnost Kafkova uměleckého osudu je v tom, že se stal básníkem jediné krajně vyhrocené situace moderního člověka v kapitalistické společnosti. Jeho velikost i tragika tkví v tom, že ve svém etickém i uměleckém vyhranění byl bez předchůdců a že nutně zůstává i bez následovníků. Na jeho úzké a strmé cestě zbývá místo jen pro zdánlivé a chvilkové existence epigonů a příživníků. Kafkovský životní pocit a jeho etická problematika není naším pocitem a naší problematikou. Buďme šťastni, že je tomu tak. Nic to neubírá na naší úctě k tomuto tragickému osamělci, který vzešel z naší země. Kdo by chtěl však z krvavé vážnosti Kafkova svědectví preparovat pro dnešek jednotlivé životní postoje, kdo by z této životní pravdy chtěl začít vyrábět nějakou novou literátskou konvenci, bude jen nevýslovně směšný.

(1959)

KAFKA – ZMATENÍ JAZYKŮ

Oleg Sus

Přiznávám se, že jsem dost dlouho váhal zařadit tento rukopis do deníku čety. Nakonec mi to nedalo. Na Hájkově poznámce o Kafkovi

v Tvorbě (2/1959) je sympatické, že Hájek vidí v Kafkovi velkého umělce, jehož dílem se máme zabývat bez dřívějšího umlčování, a jež máme dokonce bránit proti snobismu všech mastí. Leč právě u této „obraný“ začíná celý problém, ba kupa problémů. Vezměme si některé z nich pěkně po řadě, a to právě ty, v nichž pražský kritik z dobré jinak vůle narobil několik spletenin – zbytečných, dodávám.

Obraz Kafky na Západě je vykreslen pěkně jednou barvičkou: snobové, buržoazní teoretikové a kritici, idealističtí vykladači a propagátoři mysticismu si přivlastňují zfalšovaného Kafku. Dobrá: ale pročpak to dělají? Z nudy, z rozmaru, jen tak? O tom lze pochybovat. Proč se dělá právě z *Kafky* móda i program? Asi také z toho důvodu, že přes všechny zdeformované výklady a rozbory umožňuje Kafkovo dílo jistými svými objektivními vlastnostmi takovýto ohlas a působení. Člověk prošlý kataklyzmatem druhé světové války a pohlcený existenciální úzkostí ze života sáhne spíše po Kafkovi než po Kischovi, jeho generačním souputníku. Žádný snobismus provenience naší nebo zahraniční tu nic nevysvětlí, i když jeho existenci nikdo rozumný nebude zamlčovat. Celá situace prostě nevypadá tak, že by Západ měl Kafku jen a jen „zfalšovaného“, my pak (čti: Hájek) Kafku jediné „pravého“.

Nikdo zajisté nebude popírat, že existuje dělicí čára například mezi výkladem křesťanského teologa a marxistického kritika. Leč marxistická analýza se neomezuje na obranářství a ochranářství zjevů jakkoli jinde zfalšovaných, nýbrž je v první řadě *rozbořem*, a tedy také kritikou. Rozebírá, rozkládá svůj objekt: dívá se do jeho nitra tak jako nitroglycerin do hloubi zdánlivě nedotknutelného sejfu. Hájek podal ve své poznámce aspoň drobné ukázky přípravných prací: nepřijal zjednodušený sociologický výklad Reimanův a opřel se v mnoha svých výrocích spíše o Eisnerovu studii, otištěnou jako doslov ke Kafkovu *Procesu*. Zsvěcený doslov, konstatuje Hájek: souhlasím, ale také jen jedna z *možných* interpretací, solidní a hodně empirická, avšak – budiž mi odpuštěn tento přídavek – mající podle Eisnera tu přednost, že se na ní „může shodnout sociální etik s bohoslovcem, neboť jednomu i druhému jde, musí jít o rozvážný účet lidské existence, o poměr mezi položkami Dal a Má dáti v Knize života“. Shodl by se Hájek s bohoslovcem?

„Bránit se před Kafkovým vlivem? Není proč.“ Za tato Hájkova slova bych chtěl poděkovat, i když otázka vlivu samého není tak jednoznačná, že bychom se mohli přestrojit do úlohy nezainteresovaných liberálů. Bohužel musím zase cosi dodat. Když Hájek odmítá šíření kafkovského snobismu, má obecně – in abstracto – pravdu. Když však nalézá konkrétní české snoby, dá se zavádět polemickou vášní. Pochybuji o tom, že například Dubský

s Hrbkem šíří západní snobismus u nás: mohou být kritizováni, ale musí se napřed rozebrat.

Chtěl bych hned na začátku říci jedno: v hodnocení Kafky ze strany marxistických teoretiků a kritiků není ve všem naprostá shoda. Není toho ani třeba. Co by však vyžadovalo zvláštní úvahy, je skutečnost, že se v poslední době vyhranila dvě hlediska: jedno z nich silně akcentuje Kafkovo zařazení v literatuře avantgardistické a neostýchá se používat i termínu „dekadence“. Druhé hledisko naopak tyto stránky, zvláště rubriku „dekadence“, nechává stranou a vyzdvihuje vnitřní výklad Kafkova díla jakožto symptomu moderní doby, dávajíc přízvuk spíše na kladné soudy. Oba tábory si přitom vysoce cení Kafky jako umělce. Tím ovšem celý problém není vyřešen a dialektika kladů a záporů se zhusta mění v neorganické nakupeniny různých soudů, špatně se mezi sebou snášejících.

Vraťme se pro příklad do českých luhů: řekl jsem již, že Hájek vlastně nepoznal, jak jisté stránky Kafkovy tvorby tvoří předpoklad pro takzvané falšovatele. Obdobně „falšovali“ moderní iracionalisté dílo Nietzscheho nebo Dostojevského, pociťující přece jen nějaké výběravé příbuzenství mezi sebou a svými velikými vzory; tím zde ovšem nepopírám falšování skutečná. Jen vzdáme-li se naprosto kriticizmu před fenoménem Kafkovým, budou se nám všechny západní výklady zdát falší a náš vlastní, poctivě obranářský a zároveň málo kritický, bude vystupovat jako „pravý“. I stane se pak, že do autora se vnese něco, co v něm není: celý vtíp je prostě v tom, že se tak rádo děje z dobré vůle, z ochoty pomoci. Třeba Hájek pomáhá Kafkovi tím způsobem, že jako argument proti idealistickým literárním vědcům vede do boje dusný a krvavě reálný, přímo prý materialistický umělecký charakter Kafkovy symboliky.

Dovolte, abych nad touto chválou potřásl hlavou. Ví-li pak kritik, o čem mluví? Symbolika? Dobrá, ale proboha s mírou. Upachtěné vykladačství strojí nad Kafkovými knihami pravé orgie. Vášně hledat ten „pravý“, skrytý smysl vede k roztodivným dobrodružstvím. Co chce kdo „odhalit“, to odhalí. Jak podotkl jednou Weltsch, je možno vyložit *Proces* třeba jako symbol průběhu nevléčitelné tuberkulózy. Siebenschein po právu kritizoval takové vykladačství bez míry a bez kontroly. Uvedu jeho slova, protože jsou platná i obecněji: každé Kafkovo vyprávění znamená a říká zprvu a především to, co v něm *stojí slovy napsáno*. Není pochyby o tom, že Kafka směřuje za tento základní význam a nad něj. Avšak vědecká upotřebitelnost každého výkladu jdoucího za tímto významovým rozšířením, má určitá měřítka: a) výklad musí být nejen možný, ale i nutný, čili musí jednoznačně vyplývat ze slovního smyslu díla; b) výklad má existovat spolu s vlastním smyslem díla a nemá jej zatlačovat nebo nahrazovat. *Nevyšlove-*

né nemá ničit *vyslovené*, a tím méně se s ním může ocitnout v naprostém rozporu. Neboť zde je otevřena dráha všeliké scholastice. — Dobré bude zapsat si tyto rady za uši. A o celé „materialistické“ symbolice u Kafky mohu říci jedno jediné: že se u ní zcela neprávem ocitl přívlastek „materialistická“. Nevím, kde podobný názor Hájek vzal; s klidem však mohu dodat, že jej dosud nikdo, a přirozeně ani Hájek, nedokázal. Kdyby Hájek znal podrobněji kafkovskou literaturu, poznal by, že s takovým tvrzením se prostě nikdo neodvážil operovat. Bylo nedávno trefně řečeno, že Kafkův alegorismus je transcendentní, neboť jde *za* zkušenost. Vyšší soudci v *Procesu* a vlastní úřad v *Zámku* reprezentují spíše nicotu než něco „materialistického“. Všechny akce se vztahují k nim, vše by mělo nabýt smyslu díky jim, hrdinové obou románů věří v jejich existenci a vševládnost, ale nikdo je nezná, a nikdo dokonce ani neví, jak se k nim vůbec dostat. Existuje-li v díle Kafkově nějaká nejvyšší instance, jakýsi „bůh“, pak jen jako cosi ukrytého a vpravdě nejsoucího. To, co je „za“ a co má determinovat veškerý život, není. Nicota je základem existence. Což je také jedno ze zřídel nepochybné „tajemnosti“ Kafkových děl.

A abych uzavřel stručně a jasně: o žádnou symboliku s „materialistickým“ uměleckým charakterem u Kafky nejde.

(1959)

O FRANZI KAFKOVI Z PRAŽSKÉ PERSPEKTIVY 1963

Eduard Goldstücker

Bylo by marné počínání, kdybych se v krátkém čase, který mám k dispozici, chtěl pokusit o vyčerpávající pohled na téma Franz Kafka. Takový pokus by nemohl mít jiný výsledek než příliš letmé a všeobecné pojednání, které by o žádné stránce tohoto rozsáhlého tématu neřeklo nic podstatného, a nebylo by tudíž užitečným východiskem našich nastávajících diskusí.